

Punainen varjo vain

Keijo Korhonen

Kimmo Rentola: *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Otava 2005, 419 s.

Kimmo Rentola määrittelee kirjassaan *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970* ajanjakson keväästä 1970 kevääseen 1971 Suomen historian ”hulluksi vuodeksi”, *Das tolle Jahr*.

Rentola itse todistaa, että 1970 oli ennemminkin hassu vuosi. Hän on kirjoittanut rennon sujuvalla värikkäällä tyylillä harvinaisen nautittavan tutkimuksen ajasta. Tarina antaa enemmän kuin kirjan otsikko lupaa. Se on erinomainen läpileikkaus 1970-luvun alun Suomen politiikasta ja elämästäkin.

Erinomainen vaikka hieman yksipuolinen. Mutta se annettakoon tekijälle anteeksi. Historian jumalatar Kleio on muuan runottarista.

Rentola kytkee vuoden 1970 Suomen kohtalonvuosiin 1905, 1917, 1948 – vallankumouksen perinteeseen, kuten hän sanoo. Melkoista liioittelua, on pakko todeta kirjan luettuaan. Mutta tutkimuksen arvoinen aihe joka tapauksessa.

Vuosi 1970 erottuu, kuten Rentola osoittaa, uusimman poliittisen historiamme erääksi polttopisteeksi.

Suomen Kommunistinen Puolue oli hajaantunut keväällä 1969. Seurasivat haulikkohäät eli SKP:n pakkosovinto Moskovan holhouksessa helmikuussa 1970. Vuosi merkitsi myös radikaalin nuorison hämmästyttävää esiinmarssia. Nuorten höyrypäiden aikaan saama kuohunta Suomen ankkalammikossa oli sitä luokkaa, että itse Moskovan hämmästytti.

Vakavia muutoksen merkkejä tarjosivat kevään 1970 eduskuntavaalit. Ne johtivat Veikko Vennamon Suomen Maaseudun Puolueen voittoon, jonka vain SMP:n puoluesihteerin Eino Poutiainen oli osannut ennakoita. Pysyvään hallituspaitsioon työnnetyn Kokoomuksen kannatus kasvoi samalla rajusti. Vuosi 1970 oli myös vaikeiden työsuopimusneuvottelujen ja isojen lak-

kojen aikaa. Samanaikaisesti keskittyi Suomen ulkopoliittikka Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin valmisteluihin.

Ja sokeri pohjalla. Kuten tekijä ansiokkaasti osoittaa, Suomi ajautui 1970 tapansa mukaan ilman omaa syytään suurvaltaristiriitojen keskelle. Moskovan synkkä syyttävä epäluuloinen silmä vahti jälleen kerran Helsinkiä.

Onneksi Suomen presidentin nimi oli Urho Kekkonen. Toisaalta ei vielä tiedetty, että Kekkonen seuraaja olisi Kekkonen. Sekin lisäsi epävarmuutta.

Kuka tapasi kenet ja missä?

Kimmo Rentola saattaa meidät vanhemmat Suomen poliittisen historian skriivarit häpeään. Hänen lähdeaineistonsa on laajaa, kaivettu esiin työllä ja vaivalla. Hänen kielitaitonsa yltää kuten pitääkin venäjään ja jopa italiaan; hän on kaivannut esiin ja käännättänyt myös arvokkaita unkarinkielisiä lähteitä. Hänellä on laeva vankka ote tapahtumien taustaan, hän kytkee asiat laajoihin yhteyksiin. Hän tuntee Neuvostoliiton ulkopoliittikanteon salat ja osaa pitää erillään SNTL:n ulkoministeriön, NKP:n keskuskomitean sihteeristön kansainvälisen osaston ja salaisen poliisin KGB:n ulkomaantiedustelun kilpailevat touhut. Hänellä on realistinen käsitys reaali-politiikan ja ideologian usein ristiriitaisista mutta toisiaan täydentävistä rooleista Neuvostoliitossa.

Rentola uskaltaa myös tunnustaa, että historia ei ole logiikkaa ja että sattumanvaraiset tekijät ynnä toimijoiden persoonallisuus voivat saada kummia aikaan. Tuon allekirjoitan, kun itse olin Rentolan tutkimana aikana ruumiita tekemässä enkä vain niitä pesemässä.

Tekijän kivijalka on niin vankka, että tutkimuksen päähenkilö Aleksei Stepanovitsh Beljakov eh-tii suurlähettilääksi Suomeen vasta sivulla 201. Sivulla 380 hän jo katoaa kuvasta. Mutta Rentola toteaaakin, että vajaan puoli vuotta Tehtaankadun

herrana oleillut "Valkojänis" oli syönyt eväänsä jo kahden ensimmäisen kuukauden aikana.

Rentolan sisäinen lähdekritiikki on yleensä moitteetonta. Hän ei yritä todistella että hänen lähteensä todistavat enemmän kuin ne todistavat. Jäin silti ihmettelemään KGB:n suomalaista-paamisista kertovien kahden liiteluettelon roolia. Ensimmäinen kirjaa vain KGB:n yhteyksiä sosiaalidemokraatteihin. Toinen on eräänlainen Supon laatima yleisluettelo KGB- kontakteista.

Ensiksikin: yritys on toivoton. Kotiryssä-instituutio oli niin kehittynyt, että läheskään täydellistä luettelo suomalaisten yhteyksistä neuvostoystäviin ei kukaan pysty laatimaan. Seurustelu oli valtavaa, sekä paikallinen että vierailukontaktointi. Rentola itse kertoo Suomessa käyneen tuohon aikaan *joka vuosi* yli puoli tuhatta virallista valtuuskuntaa Neuvostoliitosta.

Toiseksi: KGB- yhteyksien tunteminen ei tyhjä jennä pajatsoa. Olin melkein loukkaantunut, kun minun tapaamisiani kotiryssäni ja (lähes) ystäväni silloisen lähetystösihteerin Juri Derjabinin kanssa ei ollut listattu – vain siksi että Juri ei ollut KGB:n miehiä. Mutta samaa herraa hän palveli.

Kolmanneksi: miten tyhjentävä ja luotettava lähde on Supo?

Neljänneksi: Kuten Rentola itse toteaa, listoissa mainitut suomalaiset eivät toki olleet KGB:n agenteja. Jotkut saattoivat olla. Mutta miksi listata kaikkia?

Mitä todisteita on vaikkapa siitä, että Supon Tampereen piirin raportti Beljakovin antamista ohjeista vastaa edes suunnilleen todellisuutta (s. 283)? Rentola itse kritikoii tietoja. Mutta miksi hän esittää ne, jos hän ei itseään luota niihin?

Lörppöjä kollegoja

Rentolalla on taipumusta luottaa liikaakin Harmaan Eminenssin Veikko Puskalan, entisen TPSL-läisen, raportteihin. Tosin myös valtakunnan juonijussi Kustaa Vilkuna ja monissa liemisissä keitetty tasavallan presidentti niitä lukivat. Mutta mahtoivatko he luottaa Puskalaan siinä määrin kuin Rentola kaikesta kritiikistään huolimatta saattaa lukijansa häneen luottamaan? – Olemme tässä tiedustelutoiminnan raporttien käyttämisen ydinongelmassa. Miehemme Havannassa...

Vallan järkyttävää oli nähdä Rentolan – kuten monen muun lähihistoriaa tutkineen – lähteistä, miten holtittomasti muun muassa meikäläisen kollegat lörpöttelivät valtakunnan salaisuuksia

läntisille ystävilleen. Herkullisimmassa saalitusasemassa oli Ruotsin Helsingin suurlähettiläs Ingemar Hägglöf, tuo mainio mies ja meidän kaikkien sekä Suomen vilpittön ystävä. Hägglöf raportoi kuulemansa Tukholmaan, sieltä informoitiin Osloa ja muita, Oslostani meni sana Washingtoniin, ja Washingtonista vuoti lähes kaikki Moskovaan... Piiri pieni pyöri. Rentola tulee kertoneeksi hyviä esimerkkejä tiedonhankintakarusellista (mm. s.106- 107).

Vielä pari lähdehuomiota osoittaakseni, että olen lukenut kirjan:

In vino veritas. Syytä on silti todeta, että Beljakovin täytyi olla ympäri päässään kenraalitapaamisen aikana 9.10.1970 (s. 295-296) kun puhuttiin isoja asioita. Kumma ettei kunnan kenraali Lauri Sutela tätä yksityiskohtaa raportissaan alleviivannut. Rentola olisi voinut ottaa sen huomioon.

Neukkuveikkojen kanssa oli useinkin ihan pakko "juoda ja loilottaa", kuten Rentola toteaa. Moni vakaa ulkoministeriöläinen sai tästä isänmaan palveluksesta vuosien mittaan maksavian – tai ainakin saattoi väittää maksavikaansa työstä johtuvaksi. Viinaa viljeltäessä oli kuitenkin puheet, varsinkin venäläisten, syytä ottaa suolahypypsen kera.

Teinilehden julkaisema kuva presidentti Nixonia ja hänen rouvastaan gangsteriasussa konepistoolit kourassa (ja varapresidentillä haulikko) oli suora kopiovarkaus Yhdysvalloissa laajalti myydystä seinäjulisteesta: silloin muodikas "Bonnie and Clyde"-mukaelma. Ostin itsekin tuon posterin Greenwich Villagesta Manhattanilta. Muuan esimerkki amerikkalaisen pop-kulttuurin suorasta vaikutuksesta Suomen nuorison aatteisiin ja asenteisiin, minkä Rentola kyllä mainitsee (s.149).

Sikari turpaan ja konjakkilasi kouraan

Tutkimuksen antoisimpia ja samalla hauskimpia kohtia ovat Suomen nuorisoradikaalien toilaukset 1960- ja 1970-luvun vaihteessa. Kaalimaan kakaroiden kirjo ulottui maltillisista sosialisteista kirskuvan puhdasotsaisiin maolaisiin ja trotskilaisiin; SKDL- nuorisosta uusstalinistihin; lähinnä ryhmäseksistä kiinnostuneista elämäntaparadikaaleista piston sieluunsa saaneisiin tricontilaisiin. Kuppikuntien määrä oli niin mahtava että tämänikäisen päätä huimaa. Tarvitaan Kimmo Rentola – itsekin varmaan mukana ollut – niistä kirjaa pitämään. Ja hän tuntee pappenheimilaisensa.

”Jotakin ehkä tietäisin, olinhan siellä minäkin”, voisi Rentola sanoa. Tekijä vahva puoli ja ehkä samalla heikkous on tuo mukana olemisen tuoreus. Toisaalta kolumbialainen Nobel-kirjailija Gabriel García Marquez sanoo: ”Tässä maailmassa tai missään muussa maailmassa ei ole mitään mikä ei olisi hyödyllistä kirjoittajalle...”

Eri asia on, mitä merkitystä kansakunnan kohdaloille ja Suomen idänsuhteille tällä kakarapokurilla oli. Loivathan he toki metelinpidollaan jonkinlaisen vallankumouksellisen tunteen, punaisen varjon vain, mikä saattoi rohkaista Beljakovia ja hänen hengenheimolaisiaan Moskovan synkeissä virastokasarmeissa. Toisaalta kuten Rentola erinomaisesti osoittaa vallankumouksen kotimaa sekä paheksui että varoi moista ääri-vasemmistolaisista laumaa. Kakarathan ajoivat Neuvostoliitosta vasemmalta ohi tukka suorana ja kunnioitusta osoittamatta.

Rentola panee merkillille nuoruuden kohtuuttoman ihannoinnin vuoden 1970 Suomessa. Sitähän se oli. Sellainenkin arpinen politiikan konkari kuin Johannes Virolainen meni opetusministerinä kannattamaan älytöntä ”mies-ja-ääni”-periaatetta yliopistojen hallinnossa. Kekkonen taisi olla oikeassa kun ei ylipäättäänkään luottanut Virolaisen Jussin arvostelukykyyn.

Vanha presidentti hoiteli nuo Kaivopuiston ja Westendin vallankumoukselliset suvereeniin tapaan. Sikari turpaan ja konjakkilasi kouraan, kyllä ne siitä talttuivat. Ja talttuivathan he; nuorisokapinallisten radikaalisuus lopahti heti kun jalka oli saatu vallan makeaan rakoon.

Kekkonen sai lisäksi heistä pirullisen hyvän välikappaleen kiusatakseen ikätovereitaan jäkälöityneitä kruununjuristeja. Mitäpä muuta kuin Kekkonen iso vitsi oli vaikkapa helmikuun 1972 nappulaliigahallituksen nimittäminen.

Vitsit loppuivat kun nuo 1970-luvun ylivuotiset radikaalit Kekkosesta selvittyään ja vallan kahvaan päästyään lopettivat Suomen itsenäisyyden Euroopan unionin jäsenyydellä 1995.

Tarkennuksia

Joissakin yksityiskohdissa tekisin tarkennuksia Rentolan tekstiin.

ETYK-aloite ei ollut Varsovan liiton Budapestin ehdotuksen sivustatukea (s. 64), vaan Kekkonen oma konsti Suomen Saksan-politiikan ja samalla puolueettomuuspolitiikan ajoankkurin rakentamiseksi. Erittäin menestyksellinen tempu.

Rentola toteaa, että Unkari haaveili ETYK-prosessin yhteydessä omasta profiilistaan. Tot-

ta. Useat pienemmät kaalimaat, varsinkin Puola ja Romania, tarttuivat ETYK:iin kiinni kuin sika leipään raapiakseen edes hajurakoa Neuvostoliittoon. Puolalaiset olivat niin innokkaita auttamaan Suomea ETYK-valmisteluissa, että meillä ulkoministeriössä oli iso työ heitä rauhoitella ja estää tulemasta vallan iholle.

Rentola on tulkinnut väärin raporttini keskustelusta Kissingerin kanssa (s. 187). Kissinger sanoi että jos USA vetäytyy Vietnamista tappion kärsineenä, Amerikan kaduille ilmestyvät varsinaiset ”kovat pojat” eikä enää vellihousut college-opiskelijat. Tällä hän viittasi oikeiston vastareaktioon, ei vasemmistokaappaukseen. Valitan että en kyennyt tekemään asiaa raportissa selväksi. *Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!*

Spekulaatio ”Väiski” Leskisestä Kekkonen seuraajana (s.269- 270) on kaukaa haettu edes venäläisten haaveena. ”Kun minä tämän ja toisen saan, niin kolme enää viidestä puuttuu, sanoi akka kun jäniksenjäljet näki.”

Max Jakobsonin pääsihteeriehdokkuuden lanseeraaminen 1971 alkupuolella (s. 369) ei liittynyt Beljakov-jupakkaan. Risto Hyvärinen ja Jakobson aloittivat kampanjan saadakseen muut Pohjoismaat ajoissa mukaan. Kampanjaa ruokki Jakobsonin ainutlaatuinen kunnianhimo ja yritys valjastaa Suomen koko ulkoasiainhallinto vetämään hänen vankkureitaan. Neuvostoliittoa ei Jakobson koskaan oppinut ymmärtämään. Neuvostoliittoon yritys sitten kariutuikin, minkä Rentola kyllä toteaa.

Episodi, ei sentään kriisi

Rentolan esittämiä faktoja käyttäen menen vähän pitemmälle kuin Rentola.

Beljakovin välivaihe oli episodi, ei kriisi. Mutta yrittikö suurlähettiläs todella puskea suomalaisia kehittämään vallankumouksellisen tilanteen, joka johtaisi ”laadullisesti pitemmälle kehittyneeseen yhteiskuntajärjestykseen” Suomessa? Rentolan logiikka on vaikuttavaa: kenties, kenties ei. Kaikki riippui kaikesta, ja otolliseksi ehkä arvioitu hetki oli lyhyt. Mutta voisihan sen yksikertaisemminkin sanoa. Venäläinen syö aina kun saa. Ja Moskovasta oli Tehtaankadulle tullut tosissaan nälkäinen mies. Hän olisi syönyt jos olisi saanut.

Tarinan sankari oli – yllätys, yllätys! – Suomen politiikan luja peruskallio Urho Kekkonen. Hänen Beljakovin pateettiset yritykset viime kädessä kaatuivat.

Rentola on hyvin kyennyt pitämään peitos-
oma mielilymyksensä ja vastenmielilyssytensä.
Niin historioitsijan pitääkin. Pukinsorkka vilah-
taa kun tekijä sanoo (s.109) että UKK:lle sopii
paremmin lempinimi "Urski" kuin vakiintunut
"Urkki". Miksi moinen letkaus?

Tarinan toinen sankari oli SKP:n enemmistö
puheenjohtaja Aarne Saarisen henkilöimänä.
Kekkonen halusi pitää SKP:n ja nimenomaan
enemmistön hallitseman SKP:n hallituksessa
yhdestä selkeästä syystä: kansan ehyttämiseksi.
Saarisen SKP edusti muutakin kuin revisio-
nismia. Se oli kansallista kommunismia, joka
hyväksyi Suomi-identiteettinsä ja tiukan pai-
kan tullen valitsi Suomen eikä ideologian. Kek-
konen ymmärsi tämän.

Ymmärrän miksi Kekkonen ymmärsi. Olen
tuntenut monia kunnan suomalaisia kansallisia
kommunisteja. Reilumpia ja mukavampia kave-
reita kuin vaikkapa Toivo Karvonen tai Taisto
Johteinen sai hakea.

Suomen kansankotia sotien jälkeen rakennet-
taessa oli kommunisteilla ja heidän taustavoimal-
laan Neuvostoliitolla tärkeä rakentava rooli. He
pitivät Suomen kansan enemmistön edessä todel-
lista kouriintuntuvaa vaihtoehtoa, jota ei halut-
tu hyväksyä. Niinpä työrauha ja pohjoismaisen
yhteiskuntajärjestyksen säilyvyys ostettiin kerta
toisensa jälkeen yhteiskunnallisella oikeudenmu-
kaisuudella eli rahalla, kunnes paluuta edes val-
lankumousretoriikkaan ei ollut.

Kekkonen ymmärsi, että kommunistit kuten
Aarne Saarinen olivat ensi sijassa suomalaisia.

Sitä ei Beljakov tajunnut. Mies parka sotkeutui
auttamattomasti Suomen sisäpolitiikan bysant-
tilaisiin koukeroihin. Hänhän oli tottunut Mos-
kovan reiluun ja selkeään peliin.

Ei Beljakov itse asiassa niin ihmeitä yrittänyt.
Hän vain yritti sekaantua Suomen sisäisiin asi-
oihin kuten niin monet hänen edeltäjänsä ja seu-
raajansa ovat tehneet. Huonolla menestyksellä;
melkein käy miestä sääliksi. Beljakov oli paljon
vähemmän Bobrikov kuin suurlähettiläs Stepa-
nov, joka vajaan kymmenen vuotta myöhemmin
yritti olla enemmän Bobrikov kuin Bobban itse.

Beljakovin "tilaisuuden ikkuna" Suomen vän-
käämiseksi edistykseksiin suuntaan oli auki
ylen lyhyen ajan. Sen sulkiivat Suomen kommuni-
nistit ynnä Kekkonen ja Beljakovin kilpailija,
KGB-kenraali Viktor Vladimirov. Sama Vladi-
mirov kukisti vuonna 1970 Beljakovin ja vuon-
na 1979 Stepanovin.

Vladimirov kertoili minulle kalamatkalla ke-
sällä 1980 Neuvostoliiton Afganistanissa teke-
mistä virheistä. "Vallankumous Afganistanissa
mahdoton on. Maassa 10 000 teollisuustyöläistä
on, mutta 200 000 pappia.." Sitten hän lisäsi: "Jos
Suomessa yritettäisiin vallankumousta, minä ha-
luaisin olla mahdollisimman kaukana täältä."

*Kirjoittaja on edelleen opettava kansainvälisen poli-
tiikan professori emeritus University of Arizonassa.
Hän on aiemmin toiminut kansainvälisen politiikan
professorina Helsingin yliopistossa, ollut ulkominis-
teri, poliittisten asioiden alivaltiosihteeri ulkominis-
teriössä sekä Suomen YK-lähettiläs.*